

tyckte han väl att kopparslagare och hofslagare var ungefär detsamma.

Af brevet framgår, att den nyfödde skulle heta Carl, och denna faderns önskan tillmötesgicks raskt, ty dopet ägde enligt tidens sed rum redan två dagar efter gossens ankomst till världen, såsom synes af följande anteckning i Falu kyrkas dopbok:*)

1741 Jan. 23 Christnades Herr Doctor Linnæi barn och nämndes Carl.

Manfolks Faddrar voro:

Herr Doct. och Assessoren Joh. Moræus.

Herr Rådman Daniel Moræus.

Herr Johan Moræus.

Fruentimmers Faddrar:

Herr Doct. och Assess. Moræi K. Fru.

Sahl. Rådm. Hans Israelssons Enka H:u Sara, samt

Jungfru Anna Christina Moræa.

Vittnena voro således den unga moderns föräldrar, farbror, bror och syster samt mormor, eller gumman på Korsnäs, hvilken G. G. Reuterholm i sin dagbok kallade »en gammal god käring».

I samband med denna födelsehistoria må påpekas, att en af Linnés biografer, medicinalrådet Sven Hedin i sitt bekanta och i flera hänseenden värdefulla, men emellanåt ej fullt tillförlitliga arbete »Minne af von Linné, Fader och son» säkerligen lämnat en oriktig framställning om förhållandena under den första tiden af Linnæus' äktenskap. Han skrifver nämligen: »Carl von Linné den yngre föddes i Fahlun den 20 januari 1741. Nästan hela den tid, som Linnæus saknade det egna hem och de bekvämligheter, hvilka en knapp

*) Enligt benäget meddelande af kyrkoherden i Falun, kontraktsprosten G. Eklund.

inkomst af en liten syssla och en inskränktare läkarepraktik nekade, förblef hans älskade maka i sin faders assessor Moræi hus och hade den glädjen att där gifva dagen åt sin förstfödde son och att se honom fostras och trifvas. Större var likväl den glädje, då hon vid sin älskade mans utnämmande till professors-sysslan i Uppsala fick inträda i sin egen boning och i ordets hela vidd vara lycklig moder och husmoder.» — Här af får man ju nästan den föreställningen, att Linnæus och hans unga fru under det första året af deras äktenskap skulle ha lefvat så godt som skilda eller att den sistnämnda blott någon kortare tid uppehållit sig i hufvudstaden. Att så ingalunda var fallet, torde framgå af de ofvan lämnade meddelandena om Linnæus' visst icke inskränkta praktik och goda inkomster, af uppgifterna om herrskapets umgänge o. s. v., och det sannolika är, att fru Sara Lisa, oafsedt kortare besök i föräldrahemmet, blott vistades i detta under de närmaste veckorna, eller kanske ett par månader före sin nedkomst och med anledning af denna. Troligt är också, att hon ganska snart efter det hon åter kommit på fötter, i enlighet med Linnæus' i brefvet uttalade afsikt, jämte sin lilla gosse afhämtades i Falun samt därefter tillbragte vårmånaderna 1741 i Stockholm. Däremot är det högst sannolikt, att hon med barnet under sommaren, då Linnæus utförde resan till Öland och Gottland, uppehöll sig hos föräldrarna samt återvände till hufvudstaden i god tid för att hjälpa till med bestyren för flyttningen till Uppsala.

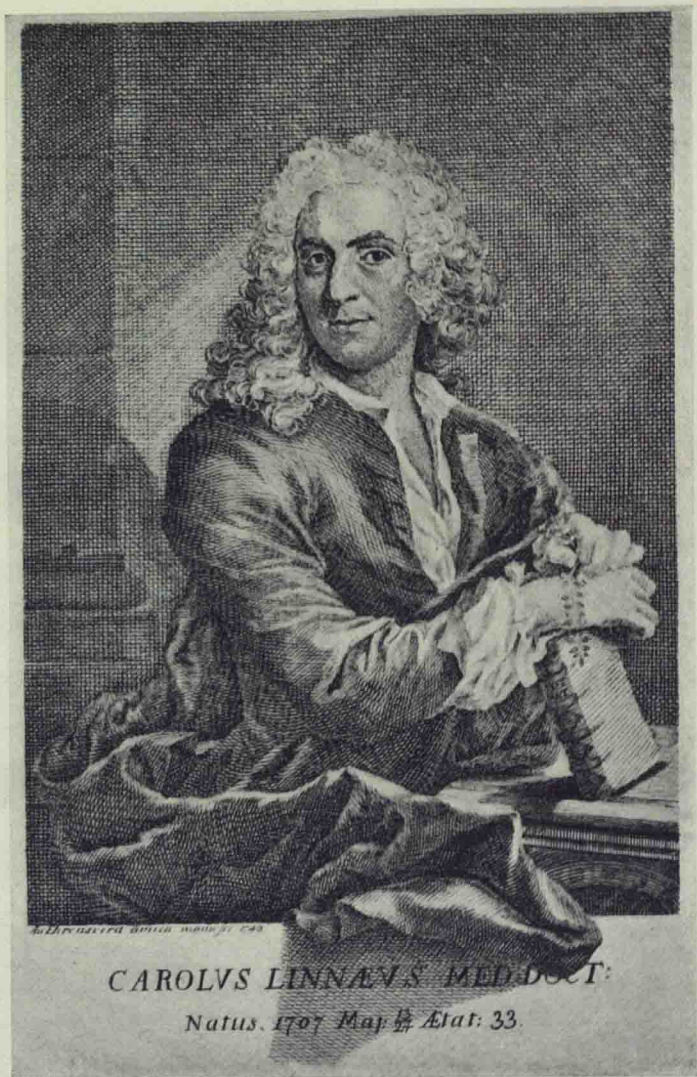
När Linnæus den 15 maj eller själfva pingstdagen på förmiddagen bröt upp från Stockholm för att enligt Riksens höglofliga ständers förordnande på öarna i

Östersjön »se efter gräs och växter, som till färgerier äro tjänlige, undersöka ler- och jordarter, som till hel- och halfsporsliner, tobakspipor etc. kunde brukas, efter- söka medicinalväxter» o. s. v., ledsagades han liksom under Dalafärden af några unga män, hvilka skulle vara honom behjälpliga vid undersökningarna. De voro notarien i Bergskollegium Per Adlerhielm, auskul- tanten i samma kollegium, Linnæus' svåger Johan Moræus, brukspatron H. J. Gahn, medicine studerandena G. Dubois och S. Wendt samt Fredrik Ziervogel, hofapotekarens son, hvilken efter faderns snart timade död också blef hofapotekare, men först längre fram öfvertog hans apotek. Sällskapet anträdde färden i den behagligaste vårtiden, skrifver expeditionens ledare, som var särskildt belåten, därför att han genom reseupp- draget undgick att såsom amiralitetsläkare vara med på flottan under det förestående kriget med Ryssland. »Solen sken klar och luften var något kulen. Våren, som ej bör mätas efter kalendarium utan efter klimatet och värmen, var så vida kommen, att lönnen utslagit sina blommor men ej blad; att björken nyligen ut- spruckit och blommade som bäst; alens stiplar voro nyligen utbrustna och granen hade på sina yttersta kvistar små röda smultronlika knoppar, som voro de hanblommor, men ännu ej mjöligen; lind, ek och asp stodo ännu sofvande i sin vinterdvala. Blommor voro inga andra än *Draba prima*, *Caltha*, *Glechoma*, *Leon- todon*, *Hepatica*, *Anemone secunda*, *Oxalis*, *Adoxa*, *Salices*. Ibland fåglarna hade göken nyss begynt gucka och ladusvalan såg man i dag den första.» *) —

*) *Carl Linnæi Öländska och Gotländska resa. Stockh. o. Uppsala. 1745.*

Så följa dag för dag anteckningar och meddelanden, vittnande om Linnæus' vakna blick för naturens skönhet och rikedom på glädjämnen, snart omväxlande med intressanta forskningsresultat och mångsidiga upplysningar inom det ofvan angifna programmet, och den 29 augusti var han efter väl förrättadt värf åter i Stockholm. Resan hade gått väl, men ej varit fri från äfventyr och faror, ty »på Öland i Alungrufvan hade Linnæus så när mistat sitt ben, wid Blåkulla war han i sjönöd, och på öfverfarten från Gottland i stor lifsfara under en stickande storm». — Blåkulla var Blåjungfrun, den lilla i Kalmarsund belägna ön, som »käringar och sagor dedicerat åt Pluto, men ej åt Neptun, fastän den senare tycktes taga henne mer i protektion ifrån öknamn; de säga allmänt, att alla trollpackor hit skola resa (sannerligen en rätt besvärlig resa) hvar skärtorsdag; men den, som en gång varit här på orten, lär aldrig mer resa hit, och nog finnes orsaken till fabeln: ty om någon ort i världen ser hiskelig ut, är visserligen denna en af de grymmaste».

De få veckorna efter återkomsten till Stockholm och till den 6 oktober, då Linnæus enligt anteckning i den ofvannämnda almanackan »flöttade till Upsala», voro säkerligen upptagna af träget arbete för att få allt i ordning med anledning af den förestående förändringen: tjänstegöromålen vid amiralitetet, antagligen nu väsentligt ökade genom de många sårade i kriget, afslutandet af den enskilda praktiken, sammankomster i Vetenskapsakademien, afskedsbesök hos gynnare och vänner o. s. v. Man kan också föreställa sig, att Linnæus höjde en suck af lättnad, när allt var öfver och han äntligen med de sina fick säga hufvudstaden

EFTER KOPPARSTICK AF A. EHRENSVÄRD ÅR 1740, I K. BIBLIOTEKET.

farväl. Den förändring i hans yttre förhållanden och den verksamhet, som nu förestodo, hade ju varit länge hägrande önskemål, men detta hindrade ej att det kanske blandade sig något vemod eller saknad i afskedet, liksom äfven en känsla af tacksamhet. Trots bekymren och svårigheterna under den första tiden och det mödosamma arbetet under den följande, som ej egentligen föll inom de fack, för och åt hvilka han visste sig äga särskild kallelse och hoppats få ägna sitt lif, hade ju de tre åren i Stockholm varit rika på framgång och lycka. Från en obemärkt ställning hade Linnæus snart nog vunnit anseende och erkännande, han hade förvärfvat många vänner, och nu då han lämnade Stockholm, medförde han vidgadt vetande och erfarenheter, som skulle bli honom till stort gagn under den långa professorstiden i Uppsala och väsentligt bidra till hans framskjutna och högt ansedda ställning inom de medicinska vetenskaperna. Det finns nämligen intet tvifvel om, att den omfattande praktiken i hufvudstaden eller »praktikträlandet», såsom han skref i brevet till Sauvages, bildade grundvalen, ja jämte hans stora och ovanliga beläsenhet skänkte så godt som hela materialet till de föreläsningar om dieten eller i allmän hälsolära, som han med vissa mellanrum upprepade gånger höll under sin professorstid. I Uppsala idkade han nämligen ej någon verksamhet som praktiserande läkare, och fastän han naturligtvis följde med vetenskapens utveckling i de medicinska skrifter, som kommo universitetsbiblioteket eller honom personligen tillhanda, är det uppenbart, att de nämnda föreläsningarna i mycket voro grundade dels på studieårens i Lund, Uppsala och särskildt i Holland rön och lär-

domar, dels på de egna iakttagelserna och erfarenheterna under Stockholmstiden.

Såväl i hans *Lachesis naturalis* som i kollegieanteckningarna efter föreläsningarna om dieten*) förekomma också några direkta uppgifter eller antydningar härom. I sina utförliga och märkliga uttalanden om brännvinet skrifver han sålunda bland annat: »Jag, såsom *medicus*, wil ej serdeles inlåta mig hwarken i theologiska sedoläran eller politiska hushållningen men allenast til slut nämna, hwad jag själf erfarit. Jag såg, då jag wid kongl. amiralitetet war *medicus*, at den tiden, brännwinet war förbudet, blefwo båtsmännerne ej halfparten så mycket sjuke under wistandet på warfwet ej heller för excesser till en tiondedel så mycket straffade; hwilket jag äfwen hörde och märkte wid de andra regementena. Wi böra bedja den Högste, at wi få behålla vårt ringa wett och ingalunda sjelfwa af flättja giöra oss til oförnuftiga djur, då wi likare warda den ondes beläte än Guds.» — Någon gång anför han namngifna personer såsom exempel på sina satser eller lärdomar. Så i afdelningen *Juventus facit vires senectuti* (ungdomen ger ålderdomen krafter), då han på tal om fetma och efter att ha erinrat om hur egypterna »tycka mycket om frodiga och wackra qwinfolk, hwarföre de hålla dem stilla i warma kläder, smörja dem med olja och föra dem i badstufwa, hwaraf de bli feta», återupplifvar minnet af Sophia Elisabeth Brenner, den ryktbara skaldinnan: »I Stockholm war en fru så korpulent, at hon måste sittja på 2 stolar, om hela *logica* skulle bli understödd.» Det vill

*) Utgifna af A. O. Lindfors, Uppsala 1907. Se noten här ofvan sid. 31.

här af synas som om den värda frun var lika kompakt som hennes diktning; men hon var ingalunda ensam om den kroppsliga välmågan, ty i en annan afskrift finnes antecknad, att en lika fet dam var Magdalena Rudbeck, en af den store Olofs sondöttrar.

Men äfven då Stockholm ej direkt nämnes, är det mycket antagligt, att många af de i föreläsningarna omtalade intrycken och iakttagelserna voro förvärfvade där, och särskildt torde detta vara fallet beträffande de uttalanden, i hvilka Linnæus gisslar sin tids lyx och fåfånga och som ofta af synnerligen roande innebörd mottogos med jubel af föreläsarens talrika åhörare. Som exempel härpå må anföras ett par betraktelser om klädedräkten, hvilka uppenbarligen äro grundade på studier i en storstad, som ju Stockholm var äfven på Linnæus' tid, åtminstone i jämförelse med Uppsala. Han uppehåller sig bland annat vid hufvudbonaderna, i afseende på hvilka hans samtida tyckas ha varit ungefär lika kollriga som våra dagars människor. Hattarna voro nämligen af oräkneligt många slag och brukades mest för prydnads skull; men detta gäller ej endast fruntimren, ty han tillägger: »Hatten bruka wi att betäcka hufwudet med, men en sprätthök bär honom under armen, och mjället (pudret i peruken) ryker om hufwudet på gatan. Wore wäl at på slutet ej blefwe i modet at taga af sig böxorna och bära under armen.» — Med skärpa yttrar han sig om damernas uringade klädningar eller sätt att uppträda barhalsade: »Utom Europa får man aldrig se hela ansigtet bart på fruntimmer, men här hos oss är ej ansigtet stort nog, utan att de blotta sig ned till *Scrobiculum cordis* (hjärtgropen), och hafwa således

halfwa kroppen till ansichte, som både är stygt och skadeligt för retelse att förleda manfolken med. Sådana mademoiseller jämra sig wid den minsta pust wäder i husen, men i kyrkan eller eljest ute, der de wilja wisa sina sköldemärken, kunna de sitta med bara bröstet och det med godt tolemod; och at dess bättre leda dit manfolks ögon, hänga de gullkedjor, perleband och diamantkors på bröstet och om halsen.»

Mot öfverflöd och fråssande i mat och dryck serverar Linnæus likaledes beska anmärkningar, tydligen grundade på iakttagelser från hans praktik, och med njutningsmedlen går han strängt till rätta. Det är af stort intresse att finna, hur flera frågor och angelägenheter, som i vår tid stå på dagordningen, ej minst i Stockholm, dryftades och voro föremål för hans uppmärksamhet. I anteckningarna efter hans föreläsningar om dieten träffas sålunda mer eller mindre utförliga skildringar af och uttalanden om missbruket af rusdrycker, kaffe, tobak o. s. v., ofta präglade af hans sällsporda förmåga att afhandla ämnet från vidt skilda sidor och gifva sina åsikter en ofta originell och roande form. I sin vidräkning med kaffemissbruket anför han således en mängd af dess olägenheter och hälsovådliga följder, men lämnar äfven i rättvisans namn några uppgifter om kaffets nytta. Huruvida dessa hålla streck inför nutida erfarenheter må lämnas därhän; men de äro i alla händelser af intresse såsom upplysande för hvad man tänkte om kaffet på den tiden, då den nu så outhärliga drycken ännu var jämförelsevis ny i vårt land och hufvudsakligen spridd blott bland de burgnare samhällsklasserna. »Coffe är godt», sade han, »1) för dem, som finna sig illa disponerade

effter starka drycker, dagen förut intagne; 2) för dem, som äro däste af en stark middagsmåltid; 3) för dem som hafwa god föda men intet arbete, hwaraf de eljest blifwa tunge i kroppen, ty det gör en munter och en sömnig hjärna wakande; 4) för dem, som plågas af migraine eller wärk i halfwa hufwudet, hwilken på wissa tider igenkommer; 5) för dem som plågas af matkar; 6) för fruentimmer, som intet hafwa sin ordinarie räkning; 7) för dem som äro för mycket fete och corpulente och åstunda att blifwa magre; 8) uti ett slags colique, som kallas cardialgie eller dalkarlarnes 'bäler', är ett par tassar coffe utan socker hastigt druckne ofta ett prompt medicament.»

Ett ämne, som Linnæus gärna uppehöll sig vid och som han ju till följd af sin praktik hade särskild anledning att syssla med, var de erotiska och sexuella förhållandena. I föreläsningarna om dieten träffas således under rubrikerna »Venus — Kärlek» och »Conjugium -- Giftermål» rätt vidlyftiga uttalanden eller betraktelser, som äga stort intresse såsom tidsbilder, men emellanåt äro affattade på ett så tydligt språk, att de ej lämpa sig för återgifvande. Själf hade föreläsaren en känsla af ämnets ömtålighet, ty han inledde sina meddelanden om kärleken med ett påpekande af att »denna materia är en af de förtretligaste att publice tala om, ej för argumentets utan för åhörarnes skuld, ty för dem som ha capricer från ungdomen, förekommer det något sällsamt, men man bör höra på denna saken med förnuft». — Till detta vädjade han särskildt i afseende på äktenskapet, hvarpå det mestadels berodde »om det går en människa wäl eller illa». Han framhöll därför att det var nödvändigt att både

physice och *moraliter* gifta sig väl och lämnade några mycket förståndiga råd, hvilka han sammanfattade sålunda: »När man gifter sig bör man ta 3 ting i ögnamärke, hans och hennes *dona* 1) *naturæ*, 2) *educationis* et 3) *fortunæ*. *Dona naturæ* äro 3 slag a) *sanitatis*, b) *ætatis*, c) *pulchritudinis* (hälsa, ålder, skönhet). *Dona educationis* äro *vel animæ vel status* (själens och ståndets), *dona fortunæ* a) *divitiæ*, b) *prosapiæ* (rikedom och släkt).» — Ur de af stor människokänedom och lefnadsvishet kännetecknade förklaringarna öfver eller närmare utredningarna af dessa giftermålsfaktorer må följande anföras: »*Dona educationis* bestå uti sinnelag, konster och manér. a) *Dona animi*: den är lycklig, som får en flicka, den där har en *animum candidissimum*, det är en, som är kysk och dygdig, som wet att med förnuft umgås med sin man. Äro de af lika sinne, går det väl. b) *Dona status*, at hon är af lika stånd och heder. Det tar ej lag, om en fröken tar sig en oborstad slyngel, eller en herre tar sin piga. Detta såväl som slögder, de ha lärt, hör ej til diaten. Bör doch nämnas, at om en literat i synnerhet får en sådan, som ej förstår hushållningen, måste han försumma sina embetssysslor. *Dona fortunæ*. Hit hör a) *divitiæ*. Att gifta sig *par amour* är fuller, som sades, artigt och naturligt nog, men som ordspråket lyder: 'det kostar ett par nötter under eget bord sätta sina fötter'; så måste mannen skaffa sig huseråd och andra nödwändigheter, hwilket för en, som kommit nyligen till syssla, tycks vara något betänkeligt. Desutan tyckes skola bli galet för en fattig karl, som tar en fattig flicka för skönhet, ty *sine Cerere et Baccho friget Venus* (utan mat och dryck fryser

kärleken). b) *Prosapia*. Det är svårt att blygas för sitt swärfolk, när hans eller hennes swärfolk komma till besök.»

Af Linnæus' meddelanden och betraktelser öfver seder och lefnadssätt får man öfverhufvud den uppfattningen, att redan hans samtida svenskar hade hunnit långt ifrån den karolinska enkelheten och strängheten. — »Carl XII:s soldater uppföddes med hård mat, kiöld, arbete; nu på coffehus, weklige» — och eftersom stockholmarne väl då liksom nu föregingo med exempel, var det måhända på dem, som han i första hand tänkte, då han på följande sätt i *Lachesis naturalis* karakteriserade sina landsmän: »*Sucus Simia* (svensken är en apa), ty han äter som Engelsman, dricker som Tysk, kläder sig som Fransman, bygger som Italienare, rökar som Holländare, snusar som Spanior, super brännvin som Ryss.»
